

VELED ÇELEBİ'NİN TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN DOĞUŞ VE GELİŞME SÜRECİNDEKİ YERİ VE TÜRK DİLİNE DAİR ÇALIŞMALAR

Barış Metin*

Özet

Veled Çelebi'nin Türk şiirine olan merakı, onu Türk diline dair çalışmalar yapmaya sevk eden önemli bir etken olmuştur. Necip Asım Bey ve Ahmet Mithat Efendi gibi Osmanlı Devleti'nin Türk kültürü ve dili alanında önemli bir yeri olan düşünürlerin desteği, Veled Çelebi'yi çalışmalarını bu alanlarda yoğunlaştırması bakımından cesaretlendirmiştir. Osmanlı Devleti'nde Kültürel /Bilimsel alanda şekillenmeye başlayan Türk milliyetçiliğinin gelişmesinde ve ilerleyen zamanda bir politik şekil kazanmasında Veled Çelebi'nin önemli katkıları olmuştur. Türk Derneği Dergisi ve Türk Yurdu Dergisi'ndeki Türk kültürüne ve diline dair yazdığı yazılar söz konusu özellikleri bakımından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Veled Çelebi, Türk Milliyetçiliği, Türk Yurdu, Türk Derneği, Türk Ocakları*

Abstract

Veled Çelebi's interest on Turkish poem was an important factor to push him to made studies on Turkish language. Necip Asım Bey and Ahmet Mithat Efendi's support – who had an important place in Turkish culture and language in Ottoman Empire – embolden him to concentrate his studies on these areas. Veled Çelebi contributed to development of Turkish nationalism – which acquired a shape of cultural/scientific areas – and later attain political shape. Veled Çelebi's articles relating to Turkish culture and language, which were published on Türk Derneği and Türk Yurdu journals, were important in terms of such features.

Keywords: *Veled Çelebi, Turkish Nationalism, Türk Yurdu, Türk Derneği, Türk Ocakları*

VELED ÇELEBİ (İZBUDAK)'IN KISA BİYOGRAFİSİ

Bu çalışmada öncelikli amacımız; Türk dili, edebiyatı ve tarihine dair yaptığı çalışmalarla uluslararası üne kavuşan Necip Asım'ın "...ben genç Çelebi'de büyük bir Türk kalbi, damarlarında şiddetli bir Türk kanı buldum...", "Veled Çelebi namı ile Necip Asım adı ikiz oldu¹" ifadeleri ile takdir ve memnuniyetlerini ifade ettiği, hakkında çok az malumat bulunan, Türk diline ve Türk kültürüne dair yaptığı çalışmaları fazla bilinmeyen Veled Çelebi'yi daha yakından tanıtmaktır.

* Yrd. Doç. Dr. Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, UŞAK. baris.metin@usak.edu.tr.

¹ Necip Asım, "Veled Çelebi Hazretleri", *Türk Yurdu*, C.VII, S.15.

Veled Çelebi'nin (İzbudak)² gerçek adı Muhammed Bahaüddin Veled'dir. 1867 yılında Konya'nın Durak Fakih Mahallesi, Çelebi sokağında doğmuştur.³ Babası Mustafa Necip Çelebi, annesi Rabia hanımdır. Baba tarafından Mevlânâ Celâleddin Rumi'nin on sekizinci göbekten torunudur⁴. İlk tahsil hayatına Elmas Hoca adında yaşlı bir kadının açmış olduğu okulda başlamıştır. Bu okul, kızlara mahsus olmasına rağmen hatırı sayılır ailelerin erkek çocukları da kabul edilmiştir. Daha sonra kısa bir süre "Çarçar Hoca" olarak bilinen bir öğretmenin okuluna devam etmiş, okuldaki fiziki yetersizlik ve derslerdeki düzensizlik sebebiyle Rüştüye'ye kaydolmuştur.⁵ Derslerinde başarılı olan Veled Çelebi; Rüştüye'de iki yıl öğrenim gördükten sonra Konya Mevlana Dergâhı'na bitişik olan Sultan Veled Medresesi'ne gitmiştir.⁶ Altı yıldan fazla medrese tahsili görmesine rağmen Arapça ve Farsça derslerinden beklediği faydayı görememiş ve eksikliklerini Müftü Hacı Hüseyin Efendi'den aldığı Arapça ve Buharalı Hoca Kâsım Efendi'den aldığı Farsça dersleri ile gidermiştir.⁷ Medrese eğitimi sırasında boş zamanlarını Mevlana Dergâhı'nda Mevlevilikle ilgili kitaplar okuyarak ve sohbetlere katılarak geçirmiştir. Mevlana Dergâhı kütüphanesinde bulunan Halid Efendi'nin ve Sultan Veled'in eserlerini inceleyerek ilk defa Osmanlıcadan farklı bir Türkçe olduğunun farkına varmış, bu sayede Türkçeye olan merakı artmıştır. Ziya Paşa'nın "Harabat" adlı eserini ve "Abuşka" adlı lügati de daha genç yaşında inceleme imkânı bulmuştur.⁸

Medrese tahsilinin sürdüğü bir dönemde annesinin ikazı üzerine memuriyete girmeye karar vermiş ve 16 yaşında Vilayet Mektub-i Kalemî'nde kâtip Nuri Efendi'nin yanında, işe başlamıştır.⁹ Aynı dönemde Konya Vilayet Gazetesi Baş Muharrirliği ve Vilayet Mekteb-i Rüştüyesi'nde hat ve Farsça muallimliğine tayin olmuştur.¹⁰ Bu dönemde Mevlana'nın, Sultan Veled'in Türkçe şiirleri ile Ali Şir Nevâî, Hüseyin Baykara ve Molla Lütü'nin eserlerinden etkilenerek Türk dili ve çeşitli Türk lehçeleri üzerine çalışmıştır.¹¹

² İzbudak soyadı fazla kullanılmadığı için ilerleyen bölümlerde Veled Çelebi olarak geçecektir.

³ Veled Çelebi'nin doğum tarihi ile ilgili, 1867, 1868, 1869 gibi farklı bilgiler mevcuttur. Ancak Veled Çelebi hatıralarında doğum tarihini 14 Rebiülevvel 1284/ 16 Temmuz 1867 olarak yazmıştır. T.B.M.M'de kendi el yazısıyla kaleme aldığı tercüme-i halinde ise 1869 olarak belirtmiştir.

⁴ Pek çok kaynakta Veled Çelebi'nin baba tarafından Mevlana soyundan olduğu ve bu sebepten çelebi olduğu ifade edilmesine karşın, Abdülbaki Gölpınarlı "*Mevlana'dan sonra Mevlevilik*" adlı kitabının 177-179. sayfalarında, başta çelebiler olmak üzere Mevlevilerin çoğunun Mevlana Celalettin Rumi'ye inas kolundan yani anne tarafından akraba olduğunu ifade etmektedir.

⁵ Veled Çelebi İzbudak, *Hatıralarım*, İstanbul: Türkiye Yayın Evi, 1946, s. 3.

⁶ İzbudak, *Hatıralarım*, a.g.e., s.5.

⁷ İzbudak, *Hatıralarım*, a.g.e., s.6.

⁸ İzbudak, *Hatıralarım*, a.g.e., s.6.

⁹ Nevin Korucuoğlu, *Veled Çelebi İzbudak*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994, s. 2.

¹⁰ İzbudak, a.g.e., s. 12-13.

¹¹ *Türk Ansiklopedisi*, C.XX, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, 1972, s. 463.

Uygur, Kıpçak, Türkmen, Çağatay, Azeri, Özbek, Tatar, Kırgız, Çuvaş, Yakut ve Kalmuk dillerini öğrenmiştir.¹²

1889 yılında Konya'dan ayrılarak hem yeni yerler görmek, hem de kendini geliştirmek amacıyla İstanbul'a gelmiş ve iki yıl Bahariye Mevlevihanesi'nde misafir olarak kalmıştır. Bu dönem içinde Mevlevi aydınları ve Mevleviliğe saygı duyan devlet büyükleri ile tanışmak, görüşmek ve sohbet etmek fırsatı bulmuştur. Tanıştığı dönemin aydınları arasında Manastırlı İsmail Hakkı, Ahmet Mithat Efendi, Muallim Naci, Necip Asım, Şey Vasfi Efendi ve Samih Rifat vardır.¹³ Ayrıca Mevlevi edebiyatı, din, dil, tasavvuf konularında sürekli olarak kendini geliştirmiş, Resimli Gazete, Servet-i Fünun, Mektep ve Hazine-i Fünun dergilerinde tercüme ve makaleler yayınlamıştır.¹⁴

1890 yılında Dâhiliye Nazırı Münif Paşa'nın yardımlarıyla Matbuat-ı Dâhiliye Kalemî'nde memurluğa başlamıştır. Görevi; başta *Ahter* gazetesi olmak üzere basında çıkan Arapça ve Farsça yazıları tercüme etmek ve ilgili yerlere göndermektir. Bu dönemde Kaptan Paşa Mekteb-i Rüştîyesi'nde Farsça dersleri vermeye de başlamıştır.¹⁵

Veled Çelebi'nin İstanbul'a geldiği dönemden itibaren Türkçeye olan merakı daha da artmış, Mevlevi dervişlerinin Türk diline olan ilgisizliklerini eleştirerek Türkçe bir sözlük yazmaya karar vermiştir.¹⁶ Türkçe sözlüğün yazımında kendisine yardımcı olacağını düşündüğü Vefik Paşa'nın "Lehçe-i Osmanî", İmam Süyuti'nin "El-muzhir", Ahmet Faris'in "el-Casus ale'l-Kamus", Corci Zeydan'ın "Tarih-i adabu'l-luga al-'arabiya" adlı eserlerini incelemiş ve Ahmet Mithat Efendi ve Necip Asım'dan büyük destek görmüştür. Bu dönemde *Tercüman-ı Hakikat*, *İkdam* gibi gazetelerde, *Mekteb*, *Hazine-i Fünun*, *Resimli Gazete* gibi mecmualarda Türk dili de dâhil çeşitli yazılar ve "Bahaî" mahlasıyla şiirler yayınlamıştır.¹⁷ Galatasaray Sultanisi ve Darülfünun'da Farsça dersleri vermiştir. II. Abdülhamit döneminin yönetiminden memnun olmamış, gazetede çıkan yazılarından dolayı iki defa şikâyet edilmiş fakat mahkemede beraat etmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından İstanbul'da gizlice tertiplenen toplantılara katılmıştır. O dönemi hatıralarında şöyle ifade etmiştir; "...İttihat Cemiyeti'nin İstanbul'da birkaç şubesi var idi ki, biride bizim şubemizdi. En emin yer olduğu için Beyazıt'ta Zabtiye Nazırı Ziya Paşanın konağının tam karşısında bizim Mevlevi Ali Paşazade

¹² Korucuoğlu, a.g.e., s. 42.

¹³ İzbudak, a.g.e., s. 27.

¹⁴ İzbudak, a.g.e., s. 26-27.

¹⁵ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler, İsimler, Eserler, Terimler*, C.V, İstanbul: Dergah Yayınları, 1991, s. 41.

¹⁶ İzbudak, a.g.e., s. 26.

¹⁷ Veled Çelebi İzbudak, *Türk ve Dünya Meşhurları Ansiklopedisi*, Altın Kitaplar Yayın Evi, 1958, s. 48

*Derviş Kemalettin Bey'in evinde toplanırdık. Oraya hafiyeler giremezdi. Pencere-lerden dinleyemezdi..."*¹⁸

Konya Mevlana postnişini Abdülhalim Çelebi, temsil ettiği makama uymayan davranışları sebebiyle dönemin şeyhülislam'ın isteği ile 1909 yılında vazifesinden alınmıştır. Aynı yıl sabık şeyhin yerine İttihat ve Terakki'ye yakın olan Veled Çelebi tayin olunmuştur. Veled Çelebi bu görevini dokuz yıl kadar sürdürmüştür.¹⁹

1914 yılında Birinci Dünya Savaşı çıkmasıyla birlikte, Sultan Reşad'ın talebi doğrultusunda Mevlevi dervişlerinden oluşan bir "Mücahidan-ı Mevleviyye Alayı" kurulmuştur. Veled Çelebi'nin Miralay rütbesi ile başında bulunduğu bu özel alay Şam'da Cemal Paşa komutasındaki IV. Ordu'ya katılmış ve üç yıl Şam'da kalmıştır. "Mücahidan-ı Mevleviyye" alayının görevi; Şam'daki Türk ordusuna moral vermek, savaş sırasında ordunun maneviyatını yükseltmektir.²⁰ Osmanlı Devleti'nin Suriye'de mağlup olması sonucu "Mücahidan-ı Mevleviyye" alayı Konya'ya geri dönmüştür. Mevlevilerden bazıları Veled Çelebi'nin böyle bir harekete kalkışmasını ve İttihatçılara yakın olmasını eleştirmişlerdir.²¹

Birinci Dünya Savaşından sonra iktidara gelen Hürriyet ve İtilaf Fırkası, 1919 yılında Veled Çelebi'nin postnişinlik görevine son vermiştir. Daha sonra Padişah Vahdettin, Veled Çelebi'yi Şura-yı Devlet azalığına getirmiştir. Veled Çelebi, işgal kuvvetlerinin o dönemde önemli birçok devlet ve fikir adamını tutuklanması sebebiyle bu görevi isteksizce kabul etmiştir. Yakın arkadaşı Samih Rifat Bey'in Anadolu'ya geçip Milli Mücadele'ye katılacağını söylemesi üzerine o da Mustafa Kemâl'in öncülüğünde başlamış olan Milli Mücadele'ye katılma kararı almış ve 1921 senesinde İstanbul'dan gizlice Antalya'ya gitmiştir.²² Ankara'da bulunan arkadaşı Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey'e telgraf çekerek Ankara'ya gelmek istediğini bunun için Mustafa Kemâl'den gerekli olan müsaadenin alınması konusunda kendisine yardımcı olmasını istemiştir. Gerekli iznin alınması neticesinde kara yolu ile Ankara'ya ulaşmıştır. Ankara'da Maarif Vekaleti tarafından Ankara Lisesi'nde Farsça dersi vermek üzere atanmıştır. Daha sonra Ziya Gökalp'le beraber telif ve tercüme dairesine aza olmuştur. Milli Mücadele sonunda, İkinci Meclis'te Kastamonu, daha sonra Yozgat mebusu olarak toplam 16 yıl vekillik görevi yapmıştır.²³

¹⁸ İzbudak, a.g.e., s. 48.

¹⁹ İzbudak, a.g.e., s. 52.

²⁰ Mevlevi Alayı ile daha ayrıntılı bilgi için bkz; Nuri Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevi-haneler (Balkan Savaşlarından Milli Mücadeleye)*, Çizgi Kitabevi, 2005.

²¹ Mehmet Ali Uz, *Baha Veled'den Günümüze Konya Âlimleri ve Velileri*, Alagöz Yayınları, C.II Konya 1995, s. 150.

²² İzbudak, a.g.e., s.71.

²³ İzbudak, a.g.e., s.71-72.

Veled Çelebi, Milli Mücadele sonrasında Gazi Mustafa Kemâl'in yakın dostları arasında yer almıştır. Veled Çelebi'nin özellikle dil alanında önemli çalışmaları olmuş, günümüzde XII. cilt halinde Türk Dil Kurumu Kütüphanesi'nde mevcut olan Türkçe sözlüğün yazımı çalışmalarını sürdürmüştür. Bu dönemde Gazi Mustafa Kemâl'den söz konusu sözlüğün yazımında kullanılmak üzere yurt dışından bazı kitapların getirilmesi ricasında bulunmuştur. Bunun üzerine Gazi Mustafa Kemâl matbuat dairesine şu yazıyı göndermiştir:

“Veled Çelebi'nin, milletin ilim ve irfanı nokta-i nazarından pek kıymetli mesaide buldukları malum-ı âlileridir. Bilhassa milletin ve bütün Türklüğün muhtaç olduğu esaslı bir Türkçe lügat vücuda getirmekle meşguldürler. Bu hususta lüzumu gördükleri bazı kitapların Avrupa'dan celbi icap ettiği anlaşılmıştır. Kendilerinden mezkûr kitapların hemen listesini talep ve sipariş buyurmanızı rica ederim. Bu husus için sarf olunacak meblağ tarafımdan temin edilecektir.”²⁴

Veled Çelebi 1925 yılında Konya Mevlana Dergâhı'na ikinci defa post-nişin olarak tayin edilmiştir. Ancak 30 Kasım 1925 tarihinde T.B.M.M tarafından “Tekke ve Zaviyeler ile Türbelerin Kapatılmasına ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun”un kabul edilmesi üzerine görevi sona ermiştir.²⁵

Veled Çelebi daha önce (ترك) “Trk” şeklinde (و) vav kullanılmadan yazılan kelimeyi (تورك) “Türk” şeklinde, vav kullanarak yazmıştır. Bu gelişme ilk zamanlar bilim camiası tarafından yadırganmıştır. Ancak daha sonra kabul görmüştür. Veled Çelebi, yapmış olduğu bu yenilik sonrasında adının “vavlı Türk” olarak anılmaya başladığını ifade etmiştir.²⁶ Cumhuriyet döneminde vaktinin büyük bir bölümünü Türk Dil Kurumu'nda geçirmiş; Türk diline ilişkin önemli çalışmalar yapmıştır. Mesnevi Tercümesi, Türk Dili Lügatı (XII. cilt), Türk Diline Medhal, Divan-ı Türkî-i Sultan Veled, Atalar Sözü, E'l-idrak Haşiyesi bu dönemde yazılmıştır. Veled Çelebi 1953 yılının Mayıs ayında Ankara'da vefat etmiştir. Cenazesine İsmet İnönü de dâhil olmak üzere dönemin pek çok önemli devlet adamı katılmıştır.²⁷

VELED ÇELEBİ'NİN ESERLERİNDEN BAZILARI

1. Atalar Sözü

Veled Çelebi tarafından derlenmiş atasözlerini ihtiva etmektedir.²⁸

²⁴ Korucuoğlu, a.g.e., s. 40.

²⁵ Metin Akar, *Veled Çelebi İzbudak*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999, s.60.

²⁶ İzbudak, a.g.e., s.69.

²⁷ Akar, a.g.e.,s. 62.

²⁸ İzbudak, a.g.e., s.70.

2. Aynü'l-Hayat

Necip Asım (Yazıksız), Türk Yurdu dergisinde yayınlanan makalesinde bu eserle ilgili şu bilgileri vermiştir:

“Veled Çelebi'nin Türkçeye ve Türklüğe ait olan en mühim eseri Aynü'l Hayat adlı büyük bir cild teşkil eden eseridir. Bunun mevzuu Su Kaside'sinin şerhinden ibaret ise de medhali Osmanlı edebiyatı tarihinin hulasasını, Fuzuli'nin mükemmel tercüme-i halini, Fuzuli'nin asar-ı müntahabesini havi olduğu gibi kasidenin şerhinde de üç lisana ait dakayık-ı ıstikakiyye ve her beytin havi olduğu sanayi-i bediyye ve sanata dair her üç lisanından birçok müntehap numuneler vardır.”²⁹

3. Letaif-i Hoca Nasreddin

Veled Çelebi, daha önce yazıya geçirilmiş Nasreddin Hoca fıkralarına ek olarak o güne kadar basılmamış ve halk arasında bilinen hikayeleri de toplayıp bir araya getirmiştir. Ayrıca çocukların ve kadınlar için sakıncalı olan fıkraları çıkararak “Çocuklara Mahsus Letaif-i Hoca Nasreddin” adlı bir kitap da hazırlamıştır.³⁰

4. Divan-ı Türki-i Sultan Veled

Veled Çelebi bu eserinde Sultan Veled'in Türkçe şiirlerini tertipleyip bir araya getirmiştir. Söz konusu metinlerde anlaşılması güç olan yerleri açıklamış, ayrıca Sultan Veled'in kısa hayat öyküsüne de yer vermiştir.³¹

5. El-idrak Haşiyesi

Ebu Hayyan'ın 712 yılında yazdığı “Kitabü'l-idrak lisani'l-Etrak” adını taşıyan ve Kıpçak Türkçesi'nden bahseden eseridir. Kilisli Rifat, bu eserin haşiyesinde gördüğü 1359 kelimeyi yazıp, Veled Çelebi'den bunların Türkiye Türkçesi'ne göre açıklanmasını istemiştir. Veled Çelebi, bu kelimelerin açıklamış ve *El-idrak Haşiyesi* adı ile bir kitap haline getirmiştir. Kitap, Türk Dil Kurumu tarafından 1936 yılında yayınlanmıştır.³²

6. Muhakemetü'l-lügateyn

Veled Çelebi, Ali Şir Nevai'nin *Muhakemetü'l-lügateyn* adlı eserini Türkiye Türkçesine aktarmıştır. eser 1899 tarihinde İstanbul İkdam Matbaası'nda basılmıştır.³³

7. Uğuz (Oğuz) Ata, Orhun Abideleri

Veled Çelebi, Yazıcı Ali'nin “Selçuknâme” adlı eserinin Oğuz Kağan ile ilgili bölümlerini ve Orhun abidesinin bazı yüzlerini Türkiye Türkçesine

²⁹ Necip Asım, “Veled Çelebi Hazretleri”, *Türk Yurdu*, C.VII, S.15, s.2474.

³⁰ İzbudak, a.g.e., s.70.

³¹ İzbudak, a.g.e., s.70.

³² Akar, a.g.e.,s. 110.

³³ Akar, a.g.e.,s. 110.

çevirmiştir.³⁴ Veled Çelebi hatıralarında Orhun Abideleri'nin anlaşılmasını bazı bölümlerinin açıklandığını ifade etmiştir.³⁵

8. Türk Alfabesi

Harflerin sayısı, çıkış yerlerine göre düzenlenmesi, özellikleri, anlamı ve felsefesi konularını anlatan bir eserdir. Basılmamıştır.³⁶

9. Türk Dili Lügati

Veled Çelebi hayatının uzun bir döneminde bu eserle meşgul olmuştur. Söz konusu eser Göktürkçeden Osmanlıcaya kadar Türkçenin bütün lehçelerinden kelimeleri ve açıklamaları ihtiva etmektedir.³⁷ Türk Dili Lügati'nin orijinal nüshasının nerde olduğu bilinmemektedir. Kilisli Rıfat (Bilge)'nin temize çektiği ve Veled Çelebi'nin birkaç kez gözden geçirdiği kopyası XII. cilt halinde Türk Dil Kurumu Kütüphanesi'nde mevcuttur.³⁸ Veled Çelebi, bu eseri için tam kırk yıl uğraşmış olmasına rağmen ortaya çıkardığı lügatin bazı eksiklikleri olduğunu belirtmiştir. Ona göre Türk dili için yapılacak eksiksiz bir eserde şu hususlara dikkat edilmelidir:

- a. Anadolu'daki bütün lehçeler ele alınmalı, halk arasındaki atasözleri, şiirler, bilmeceler, masallar uzmanlar tarafından toplanmalıdır.
- b. Kütüphanelerdeki daha önce yazılmış lügatler, divanlar, eski Türkçe şiirler basılmalı ve lügat yazımında onlardan faydalanılmalıdır.
- c. Büyük Türkistan'ın başlıca lehçeleri ile eski ve yeni eserleri incelenmelidir.
- d. Lügat, bir heyet tarafından yazılmalıdır. İçlerinde lügat konusunda uzman birkaç kişi yanında, sosyal ve beşeri bilim alanında ve mümkün ise Fransızca, İngilizce, Almanca bilen uzman kişiler de yer almalıdır.³⁹

10. Türk Diline Medhal

Bu eser Türk Dili Lügati'ne önsöz olmak üzere yazılmıştır ve bir dil bilgisi denemesidir.⁴⁰ Türkçenin kuralları ve kelime türetme usulleri hakkında bilgi vermektedir. Kitap, 1923 yılında İstanbul da Matbaa-i Amire'de basılmıştır. Veled Çelebi bu eserinde; Türk dili'nin başka lisanlarda olmayan pek çok özelliği olduğunu vurgulamıştır. Türkçenin en eski dönemlerinden itibaren Türk diline ait kelimelerin toplanması ile bu dilin dünya dilleri arasındaki öneminin daha iyi anlaşılacağını ifade etmiştir.

³⁴ Akar, a.g.e.,s. 116.

³⁵ İzbudak, a.g.e., s.70.

³⁶ Ferudun Nafiz Uzluk, "Veled Çelebi", *Selâmet*, C.I, S. 2, Mayıs 1962, s.13.

³⁷ Ömer Asım Aksoy, "İki Dilcimizi Kaybettik", *Türk Yurdu*, C.II, S.21, 1 Haziran 1953, s.596.

³⁸ Akar, a.g.e.,s. 118.

³⁹ Korucuoğlu, a.g.e., s. 40.

⁴⁰ Aksoy, a.g.m., s. 597.

Veled Çelebi'nin söz konusu eserinde üzerinde durduğu bir başka husus da eski zamanlarda kullanılan Türkçe kelimelerin hangi anlamda olduğunu tespit etmeye yarayacak çeşitli metotların geliştirilmesi meselesidir.

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ FİKRİNİN ORTAYA ÇIKMASI VE KÜLTÜREL MİLLİYETÇİLİK

XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim tebaası arasında ortaya çıkan ve hızla gelişen milliyetçilik fikri, yüzyılın sonuna doğru Türk olmayan Müslümanlar arasında da itibar görmeye başlamıştır. Vehhabi hareketleri, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanı, Suriye ve Lübnan ayaklanmaları Müslümanlar arasındaki ayrılıkçı hareketlerin ilk belirtileridir. Söz konusu gelişmelerin, devletin kurucu unsuru olan Türklerin, konumlarını sorgulamaya başlamalarında önemli etkisi olmuştur. Milliyetçilik fikrinin ilk kıvılcımlarının oluşmasıyla birlikte, Türk aydınları arasında Türk kültürüne olan ilgi artmaya başlamıştır. XVIII. Yüzyılın ortalarından itibaren batılı aydınların, özellikle İslamiyet öncesi Türk dili ve Türk tarihi üzerine yapmış oldukları çalışmaların da aydınları etkilemiştir. Batılıların Türklere dair yaptıkları çalışmalar daha çok oryantalizm mantığıyla, batının doğuyu sömürmesi için kullanılacağı bir araç olarak değerlendirilmesine rağmen, Türk milli bilincinin oluşmasında ilk adımları oluşturması bakımından önemlidir. Bu çalışmalara örnek olacak mahiyette yazar ve eserlerinden bazıları şunlardır:⁴¹ Arthur Lumley Davids (1811-1832)'in *Gramer of Turkish Language* adlı gramer kitabı, Türk tarihi ve Türk lehçeleri, Osmanlıca'nın içinde Türkçenin etkisi hakkında önemli bilgiler vermiştir. Vambéry (1832-1913)'in Türk tarihi hakkındaki yayınları, Joseph de Guignes'in *Historie Generale des Huns, des Turcs, des Mongoles et Autres Tatares Occidentaux* (Hunların, Türklerin, Moğolların ve daha sair Tatarların tarihi) adlı eseri, Leon Cahun (1841-1900)'un *Introduction a l'histoire de l'Asie, Les Turcs et Les Mongoles* (Asya Tarihine Giriş: Türkler ve Moğollar) adlı eseri, Antoine Isaac Silvestre de Sacy (1758-1838), Wilhelm Radloff (1837-1918), Vilhelm Thomsen (1842-1927), Elios John Wilkinson Gibb.

Osmanlı Devleti'nde Türk milliyetçiliği fikri, Türk dili ve tarihi alanlarında yapılan çalışmalarla, yani kültürel anlamda ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Özellikle Arapça ve Farsça kelimelerin yerine Türkçe kelimelerin kullanılması, dilin sadeleşmesi ve halka yaklaşması yönündeki tartışmalar, 1851 yılında kurulan Encümen-i Daniş'e kadar uzanmaktadır. Şinasi ve Ziya Paşa edebiyatta mümkün olduğu kadar öz Türkçe kullanılmasını savunmuş, Ahmet Vefik Paşa ve Ali Suavi ise gerek dil incelemeleri ve değişik Türk lehçelerine ilişkin araştırmalarıyla bu sürecin öncüleri olmuşlardır.⁴² Söz konusu

⁴¹ Daha geniş bilgi için bkz., Süleyman Seyfi Öğün, *Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2000, s. 108-109.

⁴² Yusuf Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2001, s. 28.

çalışmalar, Osmanlı tebaası olan Türklerin kendi kültürlerine, dillerine, tarihlerine olan merakını arttırmış; ümmet kimlikleri yanında millî kimlikleri de olduğunu algılamalarını sağlamıştır.

Diğer taraftan Türkistan'da yaşayan Türk halkları arasında Türklük bilincinin oluşmasına hizmet edecek bilimsel çalışmalar, Osmanlı Devleti'ndeki girişimlerden daha önce başlamıştır. Çarlık Rusya'nın Türkistan Türkleri üzerine yaptığı baskı, bölge insanlarının siyasi olarak Türk birliği oluşturma gayretlerini arttırmıştır. Türkistan bölgesinde başlayan bu hareket XIX. yüzyılda, özellikle Kırım Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'ndeki aydınlar arasında da etkili olmaya başlamıştır. İsmail Gaspıralı, Mirza Feth Ali Ahunzade, Ahmet Ağaoğlu ve Yusuf Akçura gibi Türk milliyetçisi aydınlar, Osmanlı Devleti'ne gelerek ortaya koydukları fikirler doğrultusunda Türk aydınları arasında bu hareketin gelişmesine çalışmışlardır.

Osmanlı Devleti'nin İslamcılık, Osmanlılık ve Batıcılık fikirleri arasında bocaladığı bir dönemde alternatif bir politika olarak Türk milliyetçiliği fikrinin olgunlaşmaya başlamasında Türkistan bölgesinden gelen aydınların ve özellikle Yusuf Akçura'nın görüşleri etkili olmuştur. Osmanlı Devleti'nde daha çok kültürel/bilimsel anlamda yapılan Türk milliyetçiliği, Yusuf Akçura'nın *Üç Tarz-ı Siyaset* adlı makalesinde Osmanlı Devleti'nin mukadderatı için tatbiki en uygun siyasi fikrin Türk milliyetçiliği olduğunu görüşünü ifade etmesi sonucunda siyasallaşma sürecine girmiştir. Siyasal Türk milliyetçiliğinin ilk tohumları Veled Çelebi'nin de içinde olduğu Türklüğe dair kültürel/bilimsel çalışmalarla ve teşkilatlarla başlamıştır.

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN KÜLTÜREL AÇIDAN TEŞKİLATLANMA SÜRECİ VE VELED ÇELEBİ'NİN FAALİYETLERİ⁴³

Kültürel/bilimsel anlamda Türk milliyetçiliğinin teşkilatlanma süreci II. Abdülhamit döneminin sonlarına doğru başlamış ve II. Meşrutiyet'in ilk zamanlarında oluşan özgürlük ortamında, belirli dergiler ve cemiyetler etrafında gelişmiştir. Türk milliyetçiliğinin ilk yayın organı olarak Ahmet Cevdet'in 1893 yılında İstanbul'da çıkardığı ve "Türk gazetesidir" başlığıyla yayınlanan *İkdam* gazetesi kabul edilebilir.⁴⁴ *İkdam* gazetesinin yazı işleri heyetinde bulunan ve Türk kültürüne dair yazıları ile dikkat çeken milliyetçiler; Necip Asım (Yazıksız), Veled Çelebi (İzbudak) ve Emrullah Efendidir. Necip Asım, *İkdam*'da yazmış olduğu makalelerde, Türklerin ana kültürel niteliklerini tespit etmeye çalışmıştır.⁴⁵ 1890'lı yıllardan itibaren Avrupa'da tanınmaya başlanan Necip Asım, uluslararası düzeyde yazılar yayınlamıştır.

⁴³ Veled Çelebi'nin daha çok Türk kültürüne dair çalışmaları olması sebebiyle, Türk milliyetçiliğinin siyasi gelişimi üzerinde durulmamıştır.

⁴⁴ Yusuf Sarıncay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1994, s.94.

⁴⁵ Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s.62.

Fransız ve Macar dergilerindeki makaleleri ve bilhassa Türk dili ve lehçeleri sahasındaki bilgisi sebebiyle uluslararası camiada belirli bir saygınlık kazanan Necip Asım, 1895 yılında *Societe Asiatique*'e üye olarak kabul edilmiştir⁴⁶. Bunun yanında Osmanlı lisanı hakkındaki tetkik eserlerinden dolayı 1896'da açılan Chiago Sergisi tarafından bir madalya ve şehâdetnâmeyle ödüllendirilmiştir.⁴⁷ Yusuf Akçura'ya göre Necip Asım; bütün Türkler arasında, eski Türk diline, eski Türk harflerine, bağımsız Türk tarihine Türklerin dikkatini açık bir şekilde çeken ilk Türk'tür.⁴⁸ Veled Çelebi ile Necip Asım'ın ortak noktaları her ikisinin de Türk milliyetçisi olması ve Türk diline olan ilgileridir. Bu ilgi ilerleyen dönemlerde kültürel milliyetçiliğin gelişmesi amacıyla kurulan ilk teşkilatın ortaya çıkmasının başlıca amili olacaktır. Veled Çelebi ve Necip Asım başta üzere Bursalı Tahir ve Şemsetdin Sami'nin bu dönemdeki faaliyetleri, Şinasi, Ziya Paşa, Ahmet Vefik Paşa ve Ali Suavi'nin başlattığı Türk kültürüne dair çalışmaların ikinci basamağını oluşturmuştur.⁴⁹

1. Türk Derneği ve Türk Derneği Dergisi;

Türk Derneği'nin kurucuları arasında yer alan Yusuf Akçura'ya göre Türk milliyetçiliği esasına dayanan ilk cemiyet Türk Derneği'dir.⁵⁰ Söz konusu dernek; Yusuf Akçura, Türk kültürü ve dili üzerine çalışmaları olan Veled Çelebi ve Necip Asım'a 1908 yılında siyasi olmayan ve yalnızca kültürel/bilimsel anlamda çalışmak kaydıyla bir Türk cemiyeti kurmayı teklif etmiştir. Bu teklifin kabul görmesi sonucu 25 Aralık 1908 tarihinde İstanbul'da Türk Derneği kurulmuştur. Veled Çelebi, derneğin kuruluş sürecini şöyle açıklamaktadır:

*"Türkiye'de 1908 tarihinde ikinci Meşrutiyet ilan edilmişti. Bu sıralarda Yusuf Akçura beni ziyarete gelerek, gayri siyasi, sırf harsi mahiyette bir Türk cemiyeti teşkilini teklif etti, bana da rehber olmaklığımı ricada bulundular, razı oldum. Bu şekildeki temaslardan sonra, aynı senenin sonuna doğru Mekteb-i Mülkiye Müdürü Celal Bey'in odasında bir toplantı da "Türk Derneği" adlı bir ilmi cemiyet doğdu..."*⁵¹

Söz konusu toplantıya, Ahmet Mithat Efendi, Emrullah Efendi, Necip Asım Bey, Bursalı Tahir Bey, Korkmazoğlu Celâl Bey, Yusuf Akçura, Boyacıyan Agob Efendi, Arif Bey, Akyiğizade Musa Bey, Fuat Raif Bey, Rıza Tevfik ve Ferid Bey ve Veled Çelebi katılmıştır.⁵² Veled Çelebi bu toplantıya katı-

⁴⁶Akçuraoğlu, Yusuf, "Necip Asım Bey", *Türk Yurdu*, 9 Ağustos 1328., Cilt: II, Sayı: 8, s.625.

⁴⁷Akçuraoğlu, a.g.e., s.626. İbrahim Alâettin Gövsa, Chaigo Sergi'sinden madalya ve şehadetname alma tarihini 1892 olarak belirtmektedir. "Necip Asım", *Türk Meşhurlar Ansiklopedisi*, hzl. İbrahim Alâettin Gövsa, Yenigün Neşriyat, 1946, s.281.

⁴⁸Akçura, a.g.e., s. 87.

⁴⁹Necdet Sancar, "Türk Milliyetçiliğinde Devreler" *Türk Yurdu*, C.II, S. I, Nisan 1960, s. 20.

⁵⁰ Akçura, a.g.e., s. 165.

⁵¹ İzbudak, a.g.e., s.69.

⁵²Akçura, a.g.e., s. 165.

lanların hepsini kendisinin davet ettiğini bildirmiştir.⁵³ Mülkiye Mektebi'nde yapılan ilk toplantıya İstanbul dışında oldukları için katılamayan Mehmet Emin (Yurdakul), Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzâde Ali Bey, İsmail Gaspiralı, Hüseyin Cahit, Fuad Köprülü, Fuat Sabit, Ispartalı Hakkı gibi aydınlar sonradan derneğe üye olmuşlardır. Ayrıca yabancı Türkologların da üye olarak kabul edilmesi ile Ekim 1912 tarihine kadar Türk Derneği'nin üye sayısı 63'e çıkmıştır.⁵⁴ Derneğin kendi adını taşıyan ve "Türklüğe dair tebbuatı havidir, ayda bir çıkar" başlığıyla yayınlanan bir dergi yayınlanmıştır.⁵⁵ Derginin imtiyaz sahibi Veled Çelebi'dir ve dergi sadece yedi sayı çıkarılabilmektedir.⁵⁶ Türk Derneği Dergisi'nin üçüncü sayısında derneğin idare heyetine dair bilgiler verilmiştir. Buna göre; Türk Derneği'nin fahri başkanı ve hamisi Velihaht Yusuf İzzettin Efendi, başkan Fuad Raif Bey, başkan yardımcısı Necip Asım, sekreter Yusuf Akçura'dır. Dernek, İstanbul'da kurulmasına rağmen kısa zaman içinde yurt içinde İzmir, Kastamonu'da ve yurt dışında ise Budapeşte'de şubeler açmıştır. Derneğin amacı, Türk Derneği nizamnamesinin 2. maddesinde:

"Cemiyetin maksadı Türk diye anılan bütün kavimlerin mâzi ve âsâr, ef'âl, ahvâl ve muhitini öğrenmeğe ve öğretmeğe çalışmak, yani Türklerin âsâr-ı atikasını, tarihini, lisanlarını, avâm ve havâs edebiyatını, etnoğrafya ve etnologyasını ahval-i içtimaiye ve medeniyet-i hâzıralarını, Türk memleketlerinin eski ve yeni coğrafyasını araştırıp ortaya çıkararak, bütün dünyaya yayıp dağıtmak ve dilimizin geniş ve medeniyete elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak ve imlâsını ona göre tetkik etmektir"⁵⁷

şeklinde açıklanmıştır. Üye aydınlar tarafından derneğin söz konusu amaçları yanında Türk kültürü üzerine çeşitli kongre ve paneller de düzenlenmiştir. Yusuf Akçura; Cengiz Han üzerine, Necip Asım eski Türk yazıtları üzerine, Bursalı Mehmet Tahir de Türklerin bilimlere katkıları üzerine panel vermişlerdir.⁵⁸ Türk Derneği dergisinde makaleleri yayınlanmış yazarlar arasında; Ahmet Hikmet, Mehmet Emin (Yurdakul), Mahmut Maan, Raif Fuat, Ispartalı Hakkı, Milaslı Doktor Hakkı, Antvan Tıngır, Bursalı Mehmet Tahir, Doktor Karaçun, Safvet, Necip Asım, Akyığıtoğlu Musa, M. Zühdü, Ömer Halis, Mişeroğlu Zarif Beşri, Kazanlı Ayaz, Yusuf Akçura ve Veled Çelebi gibi çoğu Darülfünun'da ders veren aydınlar bulunmaktadır.

Türk Derneği'nde yayınlanmış makalelere bakıldığında yukarıda belirtilen amaçlardan çok daha geniş, konu bakımından birbirinden farklı yayın-

⁵³ İzbudak, a.g.e., s.69.

⁵⁴ Ahmet Temir, *Yusuf Akçura*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1997, s. 41.

⁵⁵ Türk Derneği Dergisi 1911 yılında yayınlanmaya başlanmış ve ilk 6 sayısı bu yıl içinde neşredilmiştir. Derginin hangi ayda basıldığına dair herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir.

⁵⁶ Masami Arai, *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s.27.

⁵⁷ *Türk Derneği Nizamnamesi*, İstanbul: Karabet Matbaası, 1324. Ayrıca derneğin amacı için bkz., Arai, a.g.e., s.25.

⁵⁸Arai, a.g.e., s. 25.

lar mevcuttur. Bunun sebebi olarak Türk kültürünün çok geniş bir coğrafyada yaşanmış/yaşanıyor olması ve Türk tarihinin çok eski olması düşünülebilir. Bu durum Türk Derneği yazarlarının Türk kültürü ve tarihini araştırmalarında müşterek bir metot uygulamalarını o dönem için zorlaştırmış ve derneğin yayınlarında bir amaç birliği oluşturulamamıştır. Masami Arai, Türk Derneği Dergisi'nde yayınlanmış makaleleri konularına göre; "Osmanlı Devleti'nin o günkü durumu ile ilgili yayınlanmış makaleler, Osmanlı Devleti'nin geçmişine ait olaylarla ilgili yayınlanmış makaleler, Orta Asya'nın o günkü durumu ile ilgili yayınlanmış makaleler, Orta Asya'nın geçmişine ait olaylarla ilgili yayınlanmış makaleler, Derneğin politikasını açıklayan kimi yazılar" şeklinde beş gruba ayırmıştır.⁵⁹ Söz konusu dergide Türk dili ile ilgili olarak; Osmanlı Türkçesinin sadeleşmesi meselesi ve Türkçenin gramer yapısı üzerine yayınlanmış makaleler ağırlıklıdır. Türk Derneği üyeleri Türkçe'nin sadeleşmesi konusunda fikir birliği içinde olmalarına rağmen uygulanacak metot konusunda müşterek bir karara varamamışlardır. Türk Derneği aydınları kültürel olarak Türkçülüğü savunmalarına rağmen Osmanlı Devleti'nin mukadderatı için daha çok Osmanlılık görüşünü benimsemişler ve böylece devlet içindeki unsurları Türk dili vasıtasıyla birleştirmeyi düşünmüşlerdir.⁶⁰

Veled Çelebi, Türk Derneği dergisinde; 1925 yılında yayınladığı "Divanı Türkî Sultan Veled" adlı kitabının ilk nüvelerini oluşturduğu "Sultan Veled Hazretlerinin Türkçe Şiirleri" adlı makalesini yayınlamıştır. Bu makalede Veled Çelebi Mevlana Celaleddin Rumi'nin oğlu Sultan Veled'in yazmış olduğu Türkçe şiirleri derlemeye çalışmıştır.

Veled Çelebi 1909 yılında Konya Mevlevihanesi'ne post-nişin tayin olması sebebiyle İstanbul'dan ayrılmıştır. Necip Asım, Yusuf Akçura gibi önemli aydınların da çeşitli sebeplerle İstanbul'dan ayrılması sonucu Türk Derneği'nin faaliyetleri azalmış ve dernek kapanmıştır.⁶¹ Ziya Gökalp, Türk Derneği üyelerinden Fuat Raif'in Türkçecilik konusunda yanlış bir yol olan "dilde tasfiyecilik" konusunu kabul ettiğini⁶² ve bu sebepten Türk Derneği'nin halktan itibar görmediğini ifade etmiştir.⁶³ Türk Derneği'nin kapanmasından sonra üyelerinin pek çoğu daha sonra kurulacak olan Türk Yurdu Cemiyeti'nde faaliyetlerini sürdürmüştür.

2. Genç Kalemler Dergisi

İkinci Meşrutiyet'in ilanını müteakip Manastır'da yayınlanan "Hüsün ve Şiir" dergisinin ismi "Genç Kalemler" olarak değiştirilmiş ve İttihat ve Terakki'nin genel merkezinde katip olan Nesimi Sarım derginin imtiyaz sahibi

⁵⁹ Arai, a.g.e., s. 25.

⁶⁰ Sarıncay, a.g.e., s. 101.

⁶¹ İzbudak, a.g.e., s.70.

⁶² Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul: Toker Yayınları, 1999, s. 15.

⁶³ Gökalp, a.g.e., s.17.

olmuştur.⁶⁴ Bu derginin ilk altı sayısı tarih belirtilmeksizin yayınlandığı için kuruluş tarihi bilinmemektedir. Ömer Seyfettin'in bu dergide yayınlanan "Yeni Lisan" adlı makalesi, yazı dilini halk diline yaklaştırmayı hedefleyen hareketin ismi olmuştur. Ali Canip ve Ömer Seyfettin'in başını çektiği bu harekete o dönemde Selanik'te İttihat ve Terakki'nin genel merkezinde görevli olan Ziya Gökalp de katılmıştır. Ayrıca Kâzım Nami (Duru), Adil Koyuncu, Enis Avni (Aka Gündüz), Hakkı Süha, Celal Sahir, Mehmet Ali Tevfik de Genç Kalemler Dergisi'nde makaleler yayınlamışlardır.⁶⁵

Genç Kalemler dergisinde yayınlanan makalelerin çoğu Türk dilinin sadeleştirilmesi meselesine ve Türk edebiyatına dairdir. Bu dergide Türk diline, sadece bir edebiyat meselesi olarak değil, aynı zamanda bütün Türk alemini birbirine bağlayan bir araç olarak bakılmıştır. Dergi tüm Türk aleminde İstanbul Türkçesinin geçerli olması düşüncesini savunmuştur.

Genç Kalemler dergisi, İttihat ve Terakki yönetiminin himayesinde yayınlanmış ve bu dergide yazan aydınların bazıları İttihat ve Terakki idari heyetinde görev almışlardır. Bu dönemde İttihat ve Terakki, devletin birliğini sürdürmek için Osmanlılık fikri üzerinde durmakta ve Türk kültürü vasıtasıyla devlet bünyesindeki tebaayı bir arada tutmaya çalışmaktadır. Bu itibarla "Yeni Lisan" hareketi içindeki aydınlar da Osmanlı Devleti'nin bekasına hizmet eden Osmanlılık fikrini savunmuşlardır.⁶⁶ Ancak Genç Kalemler dergisi yazarlarından Ziya Gökalp, derginin genel düşünce yapısından farklı olarak siyasi Türk birliği fikrini ortaya koyan "Turan" adlı şiirini yayınlamıştır. Ziya Gökalp bu şiirinde; İslam birliği ve Osmanlılık fikirlerinden herhangi bir neticeye ulaşamayacağını anlamaya başlayan ve ümitsizliğe düşen aydınların, Türk milliyetçiliğini keşfetmelerinde önemli bir etkisi olduğunu ifade etmiştir.⁶⁷

3. Türk Yurdu Cemiyeti ve Türk Yurdu Dergisi,

Türk Yurdu Cemiyeti'ni kurma fikri Mehmet Emin (Yurdakul) tarafından ortaya atılmış ve Ahmet Hikmet (Müftüoğlu), Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzâde Ali, Akil Muhtar (Özden) ve Yusuf Akçura'nın desteği ile 31 Ağustos 1911 tarihinde kurulmuştur.⁶⁸ Ahmet Ağaoğlu, Türk Yurdu Cemiyeti gibi bir teşkilat kurmak fikrinin ilk defa 1909 tarihinde İttihat ve Terakki Genel Merkezi'nin direktifleri ile o dönemde binbaşı olan Enver Bey tarafından kendisine önerildiğini, ancak çeşitli sebeplerden bu düşüncenin ertelendiğini ifade etmiştir.⁶⁹

⁶⁴ Sarıncay, a.g.e., s. 102.

⁶⁵ Sarıncay, a.g.e., s. 103.

⁶⁶ Arai, a.g.e., s. 78.

⁶⁷ Gökalp, a.g.e., s.17.

⁶⁸ Cemiyetin kurulmasıyla ilgili bkz., Akçura, a.g.e., s. 167.

⁶⁹ Ufuk Özcan, *Ahmet Ağaoğlu ve Rol Değişikliği, Yüzyıl Dönümünde Batılı bir Aydın*, İstanbul: Akademi Yayınları, 2002, s. 98.

Cemiyet; Türklerin zekâ ve irfanca seviyelerini yükseltmesine, varidat ve teşebbüs sahibi olmalarına hizmet etmek üzere bir gazete çıkarmayı ve Türk çocukları için bir pansiyon açmayı amaçlamıştır.⁷⁰ Türk Yurdu Cemiyeti kuruluşundan kısa bir süre sonra kendi adını taşıyan ve “Türklerin fidesine çalışır” başlığıyla yayınlanan bir dergi çıkarmıştır. Söz konusu derginin imtiyaz sahibi Mehmet Emin (Yurdakul)’dur. Ancak Mehmet Emin’in kısa Erzurum valiliğine tayini ve İstanbul’dan ayrılması sebebiyle Yusuf Akçura derginin imtiyaz sahibi olmuştur. Akçura, derginin ilk sayısından itibaren yayınlanması işi ile meşgul olmuş ve 1911’den 1917 yılına kadar dergiyi fiilen yönetmiştir. Akçura’nın 1917 yılında İstanbul’dan ayrılıp Rusya’ya gitmesi üzerine dergi, şair Celâl Sahir’in şahsında Türk Ocakları Merkez Komitesi’nin eline geçmiştir.⁷¹ Türk Yurdu Dergisi, Ağustos 1918 yılında parasızlık nedeniyle yayın hayatına ara vermiştir. 1924 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin baş şehrinde, Ankara’da Türk Ocakları’nın resmi yayın organı olarak yeniden yayınlanmaya başlanmıştır.⁷² 1931 yılında Türk Ocaklarının kapatılması üzerine derginin yayını durmuş, fakat 1950 yılından sonra aynı isimle yeniden yayınlanmaya başlanmıştır.

Derginin ilk çıktığı dönemdeki yazarları arasında; Yusuf Akçura, Mehmet Emin, Köprülüzade Mehmet Fuad, Celâl Sahir, Ispartalı Hakkı, Bursalı Mehmet Tahir, Ağaoğlu Ahmet, Mehmet Emin Resulzâde, Hüseyinzâde Ali, Ayaz İshâki, Halim Sabit, İsmail Gaspıralı, Halide Edip, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Hamdullah Suphi, Ali Canip, Veled Çelebi gibi önemli aydınlar bulunmaktadır.

Türk Yurdu Cemiyeti’nin 1911 yılında yapmış olduğu bir toplantıda Türk Yurdu Dergisi’nin yazı ve tertip tarzına dair bazı esasları kabul etmiştir. Buna göre;

1. Risale, Türk ırkının mümkün olduğu kadar çoğunluğu tarafından okunup anlaşılacak ve yararlanılacak bir tarzda yazılacaktır. Bundan dolayı

a. Dili sade olacaktır.

b. Kavmin çoğunluğuna faydalı konular seçilecektir.

c. Çetin konular bile kolay ifade olunmaya çalışılacaktır. Bununla birlikte aydın düşünce sahiplerinin zevki, çıkarı gözden kaçırılmayacaktır.

2. Risale, bütün Türklerce makbul olabilecek bir ideal yaratmaya çalışacaktır.

3. Risalede Türklerin tanışmalarına, iktisat ve ahlâkça yükselmelerine ve fenni bilgilerce zenginleşmelerine hizmet eden konulara ağırlık verilecek, siyaset bunlardan sonra gelecektir.

⁷⁰ Arai, a.g.e., s. 83.

⁷¹ François Geogon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 67.

⁷² Geogon, a.g.e., s. 67.

4. Türklerin birbirleriyle tanışmaları için Türk dünyasının her tarafında olup biren ve özellikle kardeşler arasında sevinç veya kederi gerektirecek olaylar ile Türk dünyasının ötesinde berisinde doğan fikir akımları kaydolunacak; Türk ırkının çeşitli kavimlerinde doğan edebiyatı ırkın bütün fertlerine bildirmek için çalışacaktır.

5. Risale, Osmanlı Devleti'nin iç politikasından söz ederken, hiçbir siyasi firkaya taraftarlık etmeyecek; ancak Türklüğün, Türk unsurunun siyasi ve iktisadi çıkarlarını savunacaktır. Türk unsurunun çıkarlarını savunurken, değişik unsurlar arasında anlaşmazlıklar doğmasından kaçınmaya çalışacaktır.

6. Risale, Osmanlı Türkleri arasında Türk milli ruhunun geliştirilmesine ve kuvvetlenmesine, idealsizlikten doğan tembellik ve kötümserliğin kaldırılmasına özen gösterecek ve çoğunlukla hiçbir şeye dayalı olmaksızın ortaya çıkan mübalağalı Batı korkusundan da bu milleti kurtarmaya elinden geldiği kadar uğraşacaktır.

7. Risale'nin devletlerarası siyasette esas fikri, Türk âleminin çıkarlarını savunmaktır.⁷³

Türk Derneği'nin henüz faal olduğu bir dönemde Türk Yurdu Cemiyeti'nin kurulması ve Yusuf Akçura, Necip Asım, gibi Türk milliyetçisi aydınların her iki cemiyetin kurulmasında aktif olması Türk Yurdu Cemiyeti'nin, Türk Derneğinden bazı farklılıkları olduğu izlenimini vermektedir. Her iki derneğin kurulmasında önemli rolü olan Yusuf Akçura, muhtemelen Türk Derneği'nin çalışmalarından istediği verimi alamamış olmalı ki, yeni bir teşkilatlanmaya gidilmiştir. Türk Derneği'nin daha ziyade kültürel boyutta, özellikle Türk dili ve Türk tarihi üzerinde çalışmaları olmuştur. Türk Yurdu Dergisi'nin yukarıda yazılı yayın kurallarına bakıldığında ise Türk âleminin dil ve tarih meselelerin yanında, Türklüğü bir bütün olarak değerlendirilmiş ve farklı coğrafyada yaşayan Türklerin birbirlerinin varlığından haberdar olmaları, iktisaden, ahlâken, gelişmelerini sağlayacak çalışmaların yapılması hedeflenmiştir.

Yusuf Akçura, Türk Derneği Dergisi'nde başaramadığı Türk Milliyetçiliği fikrinin siyasallaşması ve uygulamaya konulması düşüncesini, Türk Yurdu Dergisi'nde kısmen gerçekleştirmiştir. Özellikle Türkistan bölgesindeki Ahmet Ağaoğlu, Mehmet Emin Resulzâde, Hüseyinzâde Ali, Ayaz İshâki, İsmail Gaspıralı gibi Türk milliyetçilerinin Türk Yurdu Dergisi'ndeki etkilerinin artması bu amaca yöneliktir. Yusuf Akçura, Türk Yurdu Dergisi'nin Osmanlılık fikrine hizmet etmesini istememiş; hatta o dönem Osmanlılık fikrini savunan İttihat ve Terakki Partisi'nden uzak durmaya dikkat etmiştir. François Georjeon'un ifade ettiğine göre Ziya Gökalp, Yusuf Akçura'yı İttihat ve Terakki yönetimine girmeye ikna etmiştir, ancak parti yemininde

⁷³ Akçura, a.g.e., s. 168.

Osmanlılık fikrinin benimsenmesi şartını gören Yusuf Akçura bu karardan vazgeçmiştir.⁷⁴

VELED ÇELEBİ'NİN TÜRK DERNEĞİ VE TÜRK YURDU DERGİSİNDEKİ YAZILARI ÇERÇEVESİNDE TÜRK DİLİNE DAİR ÇALIŞMALARI

1. Alim ve Mütefekkir Üstadımız Ağaoğlu Ahmet Bey Efendiye Edeb-i Arz-ı Halimdir

Veled Çelebi bu makalesini Türkiye Cumhuriyeti'nde Latin harflerinin kabul edilip edilmemesi yolundaki tartışmaların en yoğun yaşandığı bir dönemde yayınlamıştır. Söz konusu makaleyi incelemeye önce harf meselesi hakkında kısa bir değerlendirme yapmak Veled Çelebi'nin harfler konusundaki düşüncelerinin anlaşılmasında daha faydalı olacaktır.

Osmanlı Devleti tarihinde Arap harflerinin Türkçe için yetersiz olduğu ve Türkçe'deki sesli harflerin Arap harfleri ile ifade edilemediği görüşü ilk kez 17. yüzyılda Kâtip Çelebi tarafından ileri sürülmüştür. Tanzimat döneminde Ali Paşa, Fuat Paşa, Mithat Paşa, Ziya Paşa Namık Kemal gibi önemli devlet adamları ve aydınlar, alfabe meselesi hakkında ıslahat yapılmasını savunmuşlardır.⁷⁵ Ahmet Cevdet Paşa (1882-1885) "Kavâid-i Osmaniye"(1851) adlı eserinde Türkçede olup Arap harfleriyle gösterilemeyen sesleri belirtmek için bir yol bulunması gerektiğini belirtmiştir.⁷⁶ Osmanlı Maarif Vekaleti'nin Arap harflerinin yetersizliğini kabul etmesi, 12 Mayıs 1862 tarihinde Arap harfleri ile ilgili bir konferans veren dönemin Maarif Vekili ve "Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye"nin kurucusu Antepli Münif (Paşa), (1882-1895) sayesinde olmuştur.⁷⁷

II. Meşrutiyet dönemine kadar harf meselesi hakkındaki tartışmalar, Arap harflerin ıslah edilmesi konusunda yoğunlaşırken Azerbaycanlı piyes yazarı ve ozan Ahunzade Mirza Fethali, tüm Türk alemi için tatbiki en kolay alfabenin Latin alfabesi olduğu görüşünü ileri sürmüştür. Latin harflerinden oluşan yeni bir Türk alfabesi geliştirmiştir.⁷⁸ Bu dönemden sonra harf konusundaki tartışmalar, Arap harflerinde ıslah yapılmasını isteyenler (bunlara *huruf-ı munfasılacilar* denilmiştir. Arap harfleri ile yazımda Türkçe seslerin elif, vav, ye kullanılarak gösterilmesini savunurlar. Bu yazı sitemi Enver Paşa tarafından kısa bir süre uygulanmış ama başarısız olmuştur.) Arap harflerinin olduğu gibi kullanılmasını savunanlar (*bunlara huruf-ı muttası-*

⁷⁴ Georgeon, a.g.e., s. 62-63.

⁷⁵ Tanzimat dönemindeki aydınların konu hakkındaki görüşleri için bkz., Bilâl Şimşir, *Türk Yazı Devrimi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi, 1992, s.19.

⁷⁶ Rekin Ertem, *Elifbe'den Alfabe'ye Türkiye'de Harf ve Yazı Meselesi*, Dergâh Yayınları, (Yayın Yeri ve Yılı Yok), s. 97.

⁷⁷ Agah Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri 3*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1972, s.153-154.

⁷⁸ Levend, a.g.e., s.155.

lacılar denilmiştir. Söz konusu dönemde kullanılan harflerde her hangi bir değişiklik yapılmasına karşı çıkarlar.) ve Latin harflerini savunanlar arasında geçmiştir.

Harfler konusundaki tartışmalar daha çok, dönemin aydınlarının harfler konusundaki görüşlerini ifade ettiği ve kendi düşüncelerine dair kamuoyu oluşturulmaya çalıştıkları gazete ve mecmualarda gerçekleşmiştir.

Cumhuriyet Döneminde harf bahsi, 1923 yılında İzmir'de toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde kongre delegelerinden İzmirli Azmi ve iki arkadaşının Latin harflerinin kabulü konusunda kongre başkanı Kazım Karabekir'e verdiği bir önerge ile gündeme gelmiştir. Daha sonra konu, 24 Şubat 1924 tarihinde İzmir mebusu Şükrü Saraçoğlu tarafından il kez Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne taşınmıştır⁷⁹. Bu gelişmeler sonucunda gazetelerde ve mecmualarda harfler konusundaki tartışmalar 1928 tarihine kadar sürmüştür.

Cumhuriyet döneminde harfler konusunda tartışmalar başlıca üç noktada yoğunlaşmıştır. Bazı aydınların görüşüne göre Arap alfabesi Türk dili ve eğitimi açısından yeterli değildir, kaldırılmalıdır ve yerine Latin harfleri kabul edilmelidir. İkinci görüşe göre Arap harfleri Türkçe'ye uygun değildir, ancak yapılacak düzenlemelerle bu sorun giderilebilir, Arap harflerinin kaldırılmasına lüzum yoktur. Bu görüşü savunanlar Latin harflerinin kabul edilmesi halinde yaklaşık bin yıldır Arap harfleri ile yazılan, kültürel, bilimsel, her türlü değer atıl durumda kalacağını ve Osmanlı Devleti dışında kalan ve Arap harflerini kullanan Türklerle olan ilişkiyi olumsuz etkileyeceğini ileri sürmüşlerdir. Bir diğer görüşe göre Arap harfleri kesinlikle değiştirilemez, hatta bir tek harfine dahi dokunulamaz, çünkü bu harfler kutsalıdır.

Veled Çelebi'nin söz konusu makalesi, 1926 yılında, harf meselesine dair tartışmaların zirveye ulaştığı bir dönemde Türk Yurdu Dergisi'nde yayınlanmıştır. Makalenin Türk Yurdu'nda yayınlanması Türk milliyetçiliğinin harf meselesine bakışını yansıttığı bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

Veled Çelebi, makalesinin giriş bölümünde harf meselesi hakkında her önüne gelenin fikir beyan etmesine, gazetelerde, mecmualarda yazılar yayınlamasına karşı çıkmaktadır. Çelebi'ye göre her okuyuzarın imlâ ve lügat konularında az çok bilgi sahip olması zorunluluktur. Fakat bu bilgi seviyesi harf meselesi gibi bir konuda hüküm vermek için yeterli değildir. Ona göre harf meselesi uzman dilciler tarafından değerlendirilmelidir.⁸⁰

Veled Çelebi; Türkiye Cumhuriyeti'nde harf meselesi ile ilgili olarak o güne kadar ortaya konulan görüşlerin hiç birine tamamen katılmadığını peşinen belirtmiştir. Daha sonra Arap yazısı ve İslam dininin bir biriyle

⁷⁹ M. Şakir Ülkütaşır, *Atatürk ve Harf İnkılabı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1991, s.53

⁸⁰ Veled Çelebi, "Alim ve Mütefekkir Ağaoğlu Ahmet Bey Efendiye Edeb-i Arz-ı Halimdir", *Türk Yurdu*, C. III, No: 18, Mayıs- Haziran 1926, s. 574.

alakalı olduğu ve Arap alfabesinin bu sebepten değiştirilmesinin imkânsız olduğu yolundaki görüşlere itiraz etmiştir. İslamiyet ile Arap alfabesi arasındaki ilişkinin İslamiyet'in doğuşundan sonra Kur'an'ın yazıya geçirilmesi esnasında başladığını bu sebepten Arap alfabesini din ile beraber telakki etmenin yanlış olacağını ileri sürmüştür. Veled Çelebi; "Arap alfabesi" ifadesine de karşı çıkmış ve bu yazının gelişmesinde Türklerin en fazla çaba gösteren millet olduğunu iddia etmiştir. Kufe'de yaşayan Türkler vasıtasıyla Kufi Arap yazısı ve Türklerin Oğuz yazısı arasında bir ilişkinin ortaya çıktığını ve bu ilişki sonucunda Kufi Arap yazısının gelişmesinde Türklerin büyük hizmetleri olduğunu vurgulamıştır.

Veled Çelebi, Latin harflerinin kabul edilmesi yolundaki görüşlere karşı çıkmıştır. Hâlihazırda Türkiye nüfusunun ancak yüzde bir oranında okuryazara sahip olduğu ve şayet Latin harfleri kabul edilirse bu insanların cahil olacağını ve sonuç olarak Türkiye'nin bir karanlığa bürüneceğini ifade etmiştir. Cumhuriyet rejiminin bütün unsurlardan müteşekkil bir Türk milleti yaratma gayretlerine böyle bir kararın zarar vereceği ve ülkede ikiliğin ortaya çıkacağını ileri sürmüştür.⁸¹ Veled Çelebi'ye göre; Türk milleti için Latin harflerini öğrenmek güç olacaktır. Çelebi, yabancı dile merakı yüzünden Latin harflerini az çok tanınmasına rağmen yeni harfleri öğrenmekte zorlanacağını, hiç okuma yazma bilmeyen Türk halkının durumunun ise çok daha vahim olacağını, yazı değiştirmenin dil değiştirmek gibi olduğuna inanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin genel okuryazar durumunu göze almadan böyle bir işe kalkışmanın, Türkiye'yi özellikle iktisadi açıdan çökertmeye çalışan gelişmiş devletlerin işine yarayacağı, Türkiye'nin bir anda kapkara cahil bir toplum haline gelmesinin devletin varlığı için büyük bir tehlike arz edeceği belirtilmiştir.⁸²

Veled Çelebi söz konusu makalesinde Latin harflerinin kabul edilmesi durumunda karşılaşılabilecek bazı problemler üzerinde de durmuştur. Ona göre Latin harfleri Arapça ve Farsça kelimelerin yazılması konusunda yetersizdir. Bu sıkıntı Latin harflerine ح چ خ ز ص ض ط ظ ع غ ق harflerini karşılayacak bazı eklemeler yapılarak aşılabilir.⁸³ Veled Çelebi Türkçenin Latin harfleri ile eksiksiz olarak yazılabilmesi için on sekiz kadar yeni şekil ilave edilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁸⁴ Ona göre Arap harflerinin bazı noksanlıkları vardır ve harf meselesinde Arap harflerinin ıslah edilmesi yeterlidir. Çünkü problem harflerden değil usul konusundan doğmaktadır. Konunun uzmanları tarafından düzenlenecek imla kuralları, bu harflerin öğretilmesini kolaylaştıracaktır. Ayrıca Türkçenin Arap harfleri yazımını kolaylaştırmak ve imlâ kurallarını halka kolayca öğretmek için harflerin şu şekilde ıslah edilmesi gereklidir:

⁸¹ Çelebi, a.g.m., s. 575.

⁸² Çelebi, a.g.m., s. 575.

⁸³ Çelebi, a.g.m., s. 577.

⁸⁴ Çelebi, a.g.m., s. 578.

1. Dilimizde karşılığı olup halk arasında yaşayan yabancı kelimelerle, buna karşılık halka kadar yayılmamış ve âlimler arasında sınırlı kalan yabancı kelimeler.

2. Dilimizde karşılığı bulunan yabancı tabirler. (Halk arasında kabul görmüş klişe kelimeler hariç).⁸⁵

Veled Çelebi Arap harflerinin güçlüğünün Arapça ve Farsça terkipler ve bu terkiplerin Arapça ve Farsça lisan kurallarına göre okunup yazılması nedeniyle ortaya çıktığını ifade etmektedir.⁸⁶ Bu sorunların söz konusu tarzda yapılacak düzenlemelerle giderilebileceğini, Arap harflerinin kaldırılmasına gerek olmadığını belirtmiştir.

1928 yılında Latin harflerinin kabul edilmesinden sonra 1 Ocak 1929'da Türk halkına yeni harfleri öğretmek amacıyla açılan Millet Mektepleri'nde o yıl bir milyon Türk'e yeni harflerin öğretilmesi, Veled Çelebi'nin Latin harflerinin kabul edilmesi halinde ortaya çıkması muhtemel olumsuzluklara dair öngörüsünde yanıldığını ortaya koymaktadır.⁸⁷

2. Hanımların Tabirat- ı Mahsusası⁸⁸

Veled Çelebi bu makalesinde Türkçe'de daha çok hanımlar için kullanılan tabirleri toplamaya çalışmış ve kendisinin hazırladığı on iki ciltlik Türkçe lügat da bu tabirlere yer vermiştir. Arkadaşı ve yakın dostu Ahmet Hikmet Bey Efendi ile İstanbul'da 1901 yılında hanımlara özgü Türkçe tabirleri derlemiştir. Daha sonraları yeni tabirlerin ilavesiyle çalışmasını genişleterek bir makale halinde yayınlamıştır.

Veled Çelebi'nin makalesinde yer verdiği bazı tabirler şunlardır;

Ard Eteğinde Namaz Kılınmaz: Zahirde elbisesi gayet temiz manasında gibi görülürse de asıl maksat, gayet namuslu hanım manası ifade eder.

Az Ağrı, Asan Ölüm: Ölüm döşeginde çok yatmamak için temenni edilir. Ağrı; genel olarak bir hastalık demektir.

Ağzından Yel Alsın: Bir kimse beddua ederse "senin duan benim üstüme yapışmasın, ağzından çıkar çıkmaz hemen rüzgâr alsın götürsün" maksadıyla söylenir. Dostların bir birine latife bağlamında yaptığı menfi dualara karşı da söylenir.

Ağzından Çıksın da Koynuna Dökülsün: Beddua edenlere "duası kendisine tesir etsin" manasında kullanılır.

Ağzı Var Dili Yok: Az lakırdı eder, hakkını müdafaa etmez, sessiz, pısrırık, manalarındadır.

⁸⁵ Çelebi, a.g.m., s. 579.

⁸⁶ Çelebi, a.g.m., s. 580.

⁸⁷ Yeni Türk Harfleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Barış Metin, *Afyon Basınında Harf İnkılabının Yansımaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2003. s.101.

⁸⁸ Veled Çelebi, "Hanımların Tabirat- ı Mahsusası", *Türk Yurdu*, C.III, No: 17, Mart 1926, s. 510-516.

Athı Hassas: Arsız, cadaloz, becerikli, çok işgüzar manalarındadır.

Ahım Şahım: (Pek o kadar ahım şahım değil) tarzında kullanılır. “Fevkalade takdir edebilecek, aman ne güzel, diyebilecek bir adam yahut eşyadan bir şey değildir.” manasında kullanılır.

Etekleri Tutuştu: Telaş. Kişinin ne derece telaşa düştüğü bellidir. Ancak şunu unutmamalıyız ki daha babalarımız bile vaktiyle kendi mamulatımız olan kumaştan uzun entari giyerler üzerine şal kuşak bağlardı. Binaenaleyh “etekleri tutuştu” tabirinde erkekler de dâhildir.

Etekleri Zil Çalıyor: Süratle koşuyor manasındadır.

Etekleri Belinde: Becerikli, işgüzar manasındadır.

3. Osmanlı Tarih-i Edebiyatına Dair⁸⁹:

Veled Çelebi, Osmanlı edebiyatını; Arap, Fars ve Türk edebiyatlarının birleşiminden oluşan ve belirli bir millete ait olmayan bir edebiyat olarak tanımlamıştır. Ona göre bu edebiyat, kozmopolit sistemin oluşmasında özellikle Arapçayı ve Arapçanın kurallarını dallandırıp budaklandırarak halkın anlayamayacağı bir şekilde kullanan sözde aydınlar aracılığıyla gelişmiştir. Bu sözde aydınlar, oluşturdukları edebi tarz ile kendilerinden olmayan ve kendilerini anlamayan diğer yazarları basitlikle, edebi olmamakla suçlamışlardır. Söz konusu aydınlar kullandıkları lisanı çok değerli ve edebi olarak göstermişler ve özellikle Osmanlı Devleti ricalinden saygı görmüşlerdir. Diğer taraftan kaide ve kuralları bakımından Arap memleketlerinde kullanılan lisandan bile daha güç hale gelen Arapçayı öğrenemeyen veya öğrenmekte zorlanan alimler ise, kaide ve kuralları Arapça’ya göre daha kolay olan Farsça’ya yönelmiş ve böylece Farsça ağırlıklı başka bir edebiyat ortaya çıkmıştır. Türk dilini edebi dil olarak itibara almayan, her iki edebiyat türünden farklı olarak halk arasında yaşayan ve Türk lisanı ile daha çok sözlü olarak ifade edilen, alim, ulema, ümeradan hiç birinin sahiplenmediği bir Türk edebiyatı da varlığını sürdürmüştür. Türk edebiyatında; Leylâ-Mecnun, Ferhad-Şirin, Kan Kalesi, Hayber Kalesi gibi aşk, kahramanlık, yurt sevgisi, Allah sevgisi, din büyüklerinin övülmesi gibi konular, Yunus Emre, Kemâl-i Ümmi, Eşref-i Rumi, Aşık Ömer, Şem’i, Derdli gibi şairler tarafından yaşatılmıştır.

Veled Çelebi’ye göre; hangi millete ait olduğu bilinmeyen, anlaşılama-yan Osmanlı edebiyatı, gerçek anlamda Türk edebiyatını bitirmiş ve edebiyatı sadece Arapça ve Farsça kurallarını çok iyi bilmek ve kullanmaktan ibaret sayan bir zihniyetin oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca edebiyat, İstanbul’da Arapça ve Farsçayı iyi öğrenmiş bir azınlığın elinde kalmış, milletin öğreticisi ve eğiticisi olma vazifesini yerine getirememiştir.

⁸⁹ Veled Çelebi, “Osmanlı Tarih-i Edebiyatına Dair”, *Türk Yurdu*, C.1, No:1, Teşrin-i Sani 1340, s. 45-51.

3. Müstesna Güzeller

Veled Çelebi "Müstesna Güzeller" adı ile ve üç bölüm olarak yayınladığı makalelerinde Türk şairlerine ait bazı beyitleri yayınlamış, bu beyitlerde geçen ve o gün itibariyle Türklerin anlamını bilmediği bazı kelimelerin açıklamasını yapmış, Türkçe karşılıklarını izah etmiştir.⁹⁰

Veled Çelebi bu makalelerinde Yavuz Sultan Selim'den, Fuzuli'ye kadar pek çok Türk'ün Arapça ve Farsça edebiyat ve özellikle şiir merakını eleştirmektedir. Türklerin Arap ve Fars diline olan merakını "karga, keklığı taklit edeyim derken kendi yürüyüşünü unuttur" vecizesiyle mizahi bir şekilde eleştirmektedir.⁹¹ Ona göre Türklerin en iyi Arapça ve Farsça şiiri, Arap ve Fars dünyasında ancak vasat dereceye kadar ulaşabilir. Bu sebepten böyle nafil sevdalar yerine kendi dilimiz olan Türkçe üzerinde çalışmak hem dilimiz ve hem de Türk âlemi için daha faydalı olacaktır.

Veled Çelebi'ye göre Osmanlı Devleti'nin Türk diline önem vermemesinin altında; tarih boyunca farklı düşünce ve inançtaki insanları bir arada barındıran, dünyanın en ahlâksız, en karışık, ne olduğu belli olmayan kişilerine ev sahipliği yapan İstanbul'u payitaht seçmesi yatmaktadır. İstanbul'da zaten var olan ve Osmanlı Devleti zamanında Galata bölgesinde toplanan bu insanlar, zamanla Osmanlı Devleti'nde yüksek makamlara gelmişlerdir. Daha sonra bu insanlar Osmanlı Devleti'nde "dinin milleti olmaz" inancının hâkim olmasında pay sahibi olmuşlardır. Türk dilinin, örfünün, ananesinin itibardan düşmesine hizmet etmişlerdir. Diğer dinlere mensup olanlar ödüllendirilirken Türk insanına bedel ödetilmiştir. Oysa dinde örnek gösterilen Araplar kendi dilleri ve milletleri söz konusu olduğunda kesinlikle taviz vermemişler ve dillerini muhafaza etmişlerdir.⁹²

4. Sultan Veled'in Hazretlerinin Türkçe Şiirleri⁹³

Veled Çelebi; Konya'da Medrese eğitimi sırasında Mevlana Dergâhı kütüphanesinde bulunan Mevlana Celaleddin Rumi'nin oğlu Sultan Veled'e ait Türkçe şiirleri incelemiş ve Türkçeye ilgisi o zaman kendini göstermiştir. Daha sonra kurulmasında katkısı olduğu Türk Derneği'nin yayın organı Türk Derneği Dergisinde bu şiirlerin bazılarını yayınlamıştır. Veled Çelebi ilerleyen dönemlerde söz konusu makalelerini daha da geliştirerek "Divan-ı Türkî-i Sultan Veled" adlı bir kitap yayınlamıştır.

Veled Çelebi; "Sultan Veled Hazretlerinin Türkçe Şiirleri" adlı makalelerinde Arap harfleri ile Türkçe kelimelerin yazılması konusunda karşılaşı-

⁹⁰ Şiirler ve açıklamaları için bkz. Veled Çelebi, "Müstesna Güzeller I", *Türk Yurdu*, C.II, No: 10, Temmuz, 1341, s. 278-296, Veled Çelebi, "Müstesna Güzeller II", *Türk Yurdu*, C.II, No.13, Teşrin-i Evvel 1341, s. 27-37.

⁹¹ Veled Çelebi, "Müstesna Güzeller II", *Türk Yurdu*, C.II, No.13, Teşrin-i Evvel 1341, s. 36.

⁹² Veled Çelebi, "Müstesna Güzeller III", *Türk Yurdu*, C.II, No.10, Kanun-i Sani 1925, s. 334.

⁹³ Veled Çelebi, "Sultan Veled Hazretlerinin Türkçe Şiirleri", *Türk Derneği*, İstanbul 1327, s. 5-10., Veled Çelebi, "Sultan Veled Hazretlerinin Türkçe Şiirleri (mabad)", *Türk Derneği*, İstanbul 1327, s.40-45.

lan güçlülere dikkat çekmiştir. Arap harfleri ile Türkçe kelimelerin yazımı konusunda herhangi bir kuralın bulunmaması sebebiyle, bir kelimenin birden fazla yazım şeklinin mevcut olduğu ve bu durumun Türkçe kelimelerin okunmasında sıkıntılar yarattığını vurgulamıştır.

SONUÇ

Veled Çelebi'nin Konya'da medrese tahsili sırasında Mevlana Celâleddin Rumi'nin oğlu Veled Çelebi'ye ait Türkçe şiirlerini okumak amacıyla başlayan Türk dili merakı, özellikle İstanbul'da Ahmet Mithat Efendi ve Necip Asım ile tanışmasından sonra onlardan da öğrendikleri ile daha da artmıştır. Bu durum onun Türk diline olan ilgi bilimsel incelemelerini beraberinde getirmiştir. Çeşitli gazete ve mecmualarda makaleler yayınlamış, bu dönemde Türkçe lehçeler üzerinde çalışmış, Türk dili lügati yazmaya koyulmuştur.

Veled Çelebi'nin Türk diline ait çalışmaları o dönemde Türk kültürüne ve Türk diline olan ilgiyi arttırmıştır. Veled Çelebi, Türk kültürü ve dili konularında yapılması düşünülen faaliyetlerde görüşleri itibara alınan seçkin bir Türk aydını haline gelmiştir. Bilimsel /Kültürel Türkçülüğün ilk teşkilatı olan Türk Derneği'nin kurulma aşamasında Yusuf Akçura'nın Necip Asım ve Veled Çelebi'den yardım istemesi bu görüşü desteklemektedir. Veled Çelebi'nin de faal olarak katıldığı Türk kültürüne dair çalışmaları, Osmanlı tebasası içindeki Türklerin farklı bir millet olarak değerlendirilmesinde ve millet olma bilincinin oluşturulmasında önemli roller oynamıştır.

Veled Çelebi'nin Türk dili üzerine çalışmaları Cumhuriyet döneminde de sürmüştür, XII cilt olarak bir Türkçe Lügat yazmış; Türk Dil Kurumu'nun kurulmasında ve daha sonraki faaliyetlerinde ömrünün sonuna kadar çalışmıştır.

KAYNAKÇA

- AKAR Metin, *Veled Çelebi İzbudak*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- AKÇURA Yusuf, *Türkçülüğün Tarihi*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2001.
- AKÇURAOĞLU Yusuf, "Necip Asım Bey", *Türk Yurdu*, 9 Ağustos 1328., Cilt:II, Sayı: 8.
- AKSOY Ömer Asım, "İki Dilcimizi Kaybettik", *Türk Yurdu*, C.II, S.21, 1 Haziran 1953.
- ARAI Masami, *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.
- ERTEM Rekin, *Elifbe'den Alfabe'ye Türkiye'de Harf ve Yazı Meselesi*, *Dergâh* yayınları (Basım yeri ve Yılı Yok).

- GEORGEON François, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.
- KORUCUOĞLU Nevin, *Veled Çelebi İzbudak*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994.
- LEVEND Ağâh Sırrı, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri 3*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1972.
- MARDİN Şerif, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.
- METİN Barış, *Afyon Basımında Harf İnkılâbının Yansımaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2003
- Necip Asım, "Veled Çelebi Hazretleri", *Türk Yurdu*, C.VII, S.15.
- ÖĞÜN Süleyman Seyfi, *Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik*, Alfa Yayınları, İstanbul 2000.
- ÖZCAN Ufuk, *Ahmet Ağaoğlu ve Rol Değişikliği, Yüzyıl Dönümünde Batılı bir Aydın*, Akademi Yayınları, İstanbul 2002.
- SANCAR Necdet, "Türk Milliyetçiliğinde Devreler" *Türk Yurdu*, C.II, S. I, Nisan 1960.
- SARINAY Yusuf, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1994.
- ŞİMŞİR Bilâl, *Türk Yazı Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara , 1992.
- TEMİR Ahmet, *Yusuf Akçura*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1997.
- Türk Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Basım Evi, C.XX, Ankara 1972.
- Türk Derneği Nizamnamesi*, Karabet Matbaası, İstanbul 1324
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler, İsimler, Eserler, Terimler*, Dergah Yayınları, C.V, İstanbul 1991.
- Türk Meşhurlar Ansiklopedisi*, Hazırlayan: İbrahim Alâettin Gövsa, Yenigün Neşriyat, (BasımYeri Yok), 1946.
- Türk ve Dünya Meşhurları Ansiklopedisi*, "Veled Çelebi İzbudak", Altın Kitaplar Yayın Evi, (Basım yeri Yok)1958.
- UZ Mehmet Ali, *Baha Veled'den Günümüze Konya Alimleri ve Velileri*, C.II, Alagöz Yayınları, Konya.1995.
- UZLUK, Ferudun Nafiz, "Veled Çelebi", *Selâmet*, C.I, S. 2, Mayıs 1962.
- ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, *Atatürk ve Harf İnkılâbı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 384, Ankara 1991.
- Veled Çelebi [İZBUDAK], *Hatıralarım*, Türkiye Yayın Evi, İstanbul 1946.
- Veled Çelebi, "Âlim ve Mütefekkir Ağaoğlu Ahmet Bey Efendiye Edeb-i Arz-ı Halimdir", *Türk Yurdu*, C. III, No: 18, Mayıs- Haziran 1926.
- Veled Çelebi, "Hanımların Tabirat-ı Mahsusası", *Türk Yurdu*, C.III, No: 17, Mart 1926.
- Veled Çelebi, "Müstesna Güzeller I", *Türk Yurdu*, C.II, No: 10, Temmuz, 1341. C. III, No: 18, Mayıs- Haziran 1926.
- Veled Çelebi, "Müstesna Güzeller II", *Türk Yurdu*, C.II, No.13, Teşrin-i Evvel 1341.
- Veled Çelebi, "Müstesna Güzeller III", *Türk Yurdu*, C.II, No.10, Kanun-i Sani 1925.

Barış Metin

Veled Çelebi, "Osmanlı Tarih-i Edebiyatına Dair", *Türk Yurdu*, C.1, No:1, Teşrin-i Sani 1340.

Veled Çelebi, "Sultan Veled Hazretlerinin Türkçe Şiirleri (mabad)", *Türk Derneği*, İstanbul 1327.

Veled Çelebi, "Sultan Veled Hazretlerinin Türkçe Şiirleri", *Türk Derneği*, İstanbul 1327.

Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Toker Yayınları, İstanbul 1999.